

УДК 378.017.147:786.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2025-1-6>

ШЛЯХИ НАВЧАННЯ ФОРТЕПІАННОМУ ВИКОНАВСТВУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Заря Лариса Олександрівна

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри фортепіано

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ORCID ID: 0000-0001-5316-463X

e-mail: aryal54@ukr.net

У статті узагальнені певні емпіричні й спеціальні дослідження шляхів навчання фортепіанному виконавству здобувачів педагогічної освіти. Мета дослідження – розкрити можливості активного залучення здобувачів освіти до розвитку практичних умінь та навичок гри на фортепіано, розуміння психології та фізіології свого навчання для майбутньої професійної діяльності. В основі дослідження розкрита методична сутність навчання здобувачів освіти фортепіанному виконавству. Зазначено, що навчання гри на фортепіано – це процес, який базується на різних методах навчання. Вказано, що складові методики навчання фортепіанному виконавству здобувачів освіти дослідниками поділено: на індуктивні (від конкретного до загального) та дедуктивні (від загального до часткового); за рівнем самостійності пізнавальної діяльності. При всьому багатстві досліджень виявлено, що увага дослідників в основному спрямована на підготовку здобувачів освіти до оволодіння вміннями та навичками виконання музичних творів. Автор визначає, що недостатньо уваги приділено фундаменту фортепіанного виконавства – спрямованості здобувачів освіти до усвідомлення та розуміння методів, фізіології та психології набуття своїх умінь та навичок гри на фортепіано під час самостійних занять на фортепіано. У результаті дослідження автор приходить до висновку, що здобувачі освіти мають знати методику навчання гри на фортепіано, матеріали методики мають дозволити здобувачам освіти: самостійно розуміти знання, отримані на заняттях фортепіано; усвідомлено розвинути виконавську техніку гри на фортепіано, яка стане основою формування інтересу до виконання музичних творів, пробудить творчу ініціативу, необхідну для професійної роботи. Автор також зауважила, що головною умовою для навчання та використання умінь і навичок гри на фортепіано мають стати визначена технічна та емоційна доступність музичних творів, які вивчаються. При цьому, щоб досягти професіоналізму, здобувачам освіти необхідна розумна доцільність, послідовність та систематичність самостійних, зрозумілих занять на фортепіано.

Ключові слова: здобувачі освіти, фортепіанне виконавство, методика навчання, самостійність.

WAYS OF TEACHING PIANO PERFORMANCE TO STUDENTS OF PEDAGOGICAL EDUCATION

Larysa Zaria

Municipal Institution “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council

The article summarizes individual empirical and special studies of methods of teaching piano playing to students of pedagogical education. The purpose of the study is to reveal the possibilities of actively involving students in the development of practical skills and abilities of playing the piano, understanding the psychology and physiology of their learning for future professional activities. The research is based on the methodological essence of teaching students piano performance. It is noted that learning to play the piano is a process based on various teaching methods. It is indicated that the researchers divide the components of the teaching methodology of students piano performance into: into inductive (from specific to general) and deductive (from general to partial); by the level of independence of cognitive activity. With all the wealth of research, it has been established that the attention of researchers is mainly directed at preparing students to master the skills and abilities of performing musical works. The author found that insufficient attention is paid to the basis of piano performance - the orientation of students to awareness and understanding of the methods, physiology and psychology of their acquisition of skills and abilities of playing the piano during independent piano lessons. As a result of the research, the author concludes that students need to know the methods of piano teaching. Methodological materials should allow students to: independently reflect on the knowledge gained in piano lessons; consciously develop the performance technique of playing the piano,

which will become the basis for forming an interest in performing musical works and will awaken the creative initiative necessary for professional activity. The author also noted that the main condition for mastering and using piano playing skills should be a certain technical and emotional accessibility of the musical pieces being studied. At the same time, to achieve professionalism, students need reasonable expediency, consistency, and systematic independent, understandable piano lessons.

Key words: *students, piano performance, teaching methodology, independence.*

Постановка проблеми. Тенденцією сучасної національної освіти України є впровадження нових підходів до активізації навчання фортепіанного виконавства. За час навчання в педагогічному навчальному закладі на заняттях з фортепіано виконавська підготовка здобувачів освіти весь час удосконалюється. Вона спрямована на активне залучення здобувачів освіти до розвитку практичних умінь та навичок гри на фортепіано, розуміння своєї майбутньої професійної діяльності.

Сьогодні розглядаються питання щодо: самоорганізації практичної діяльності здобувачів освіти, володінню методико-виконавським аналізом педагогічного репертуару, компетентності, якими повинен оволодіти здобувач педагогічних закладів освіти. Але поза увагою остається розуміння здобувачем освіти шляхів, методів підготовки до фортепіанного виконавства. Методика навчання гри на фортепіано в педагогічних навчальних закладах освіти дещо відрізняється від методики навчання гри на цьому ж інструменті в спеціальних музичних закладах. Вона відрізняється тому, що здобувачі освіти мають навчитися грати на фортепіано таким чином щоб, виконуючи музичний матеріал на фортепіано, водночас вміли: слідувати за емоційною реакцією своїх учнів; керувати співом, рухами дітей, коли вони виконують пісні або таночки; навчати іграм під акомпанемент фортепіано. Відсутність знань шляхів оволодіння грою на фортепіано стає причиною: нездатності здобувачів освіти вміло розуміти свої дії за фортепіано; Як підсумок, все це стає причиною невпевненості в собі та невдалого виконання творів на фортепіано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці методичних проблем фортепіанної підготовки здобувачів освіти присвячено роботи багатьох українських науковців, викладачів-дослідників (Н. Гуральник, Ж. Дедусенко, М. Зимогляд, З. Йовенко, Л. Касьяненко, Н. Кашкадамової, Є. Куришева, Л. Лисенко, Н. Лисиної, С. Науменко, Г. Миколаї, О. Овчарук, Г. Падалки, Є. Ребрової, Н. Руденко, І. Ростовської, О. Рудницької, І. Таран, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін.) У своїх дослідженнях науковці розглядають усі аспекти навчання здобувачів освіти фортепіанному виконавству, але недостатньо приділяють уваги питанню до самостійного розуміння та оволодіння здобувачами освіти шляхів навчання гри на фортепіано. Аналіз наукових праць дозволив виявити методи та принципи виконавчої підго-

товки, послідовний взаємозв'язок та взаємодію самостійної роботи здобувачів освіти гри на фортепіано. Професор О. Щолокова надає аргументи щодо сутності музично-виконавської діяльності здобувачів освіти. Вона зазначає, що «така діяльність здійснюється у двох напрямках: формуванні виконавського досвіду та розвитку умінь здійснювати музично-педагогічний аналіз фортепіанних творів (Щолокова, 2018). Однією з важливих компонентів навчання фортепіанному виконавству здобувачів педагогічної освіти Л. Касьяненко відмітила, що з урахуванням особливості роботи слуху можна говорити про музичне виконавство. До особливостей роботи здобувача освіти автор відносить: «ідеальне» слухове уявлення (немов забіг вперед – перед грою); сприйняття «реалізованого» звучання (після кожного даного моменту гри); спрямованість творчої волі Чудовий внесок автора на конкретному прикладі: схематично показані шляхи досягнення ідеального звучання певної мелодії (Касьяненко 2019). До методів мотивації музикування на фортепіано науковцями, зокрема дослідником І. Ростовською, віднесено декілька вимог до знання методів навчання фортепіанному виконавству: методи стимулювання інтересу здобувачів освіти до навчання; методи стимулювання обов'язку і відповідальності: розуміння значимості гри на фортепіано для професійної роботи; пред'явлення до себе поетапних навчальних вимог; заохочення себе до занять на фортепіано та музикування» (І. Ростовська, 2015). Професор Г. Падалка розвила аргумент, що, спираючись на багатоаспектність феномену професійного самовдосконалення, а також його незаперечного значення для формування професійної компетентності майбутніх фахівців, постає необхідність визначенні сутнісних складових професійного самовдосконалення (здобувачів освіти) упродовж їх професійної підготовки (Падалка, 2008). Важлива думка іпрофесора Н Гуральник, яка зазначає що для здобувачів освіти важлива система методичних принципів, яка сьогодні не втратила своєї актуальності. До змісту цих принципів вона віднесла: індивідуальний підбір репертуару, до якого мають входити класичні та сучасні музичні твори, включаючи твори українських композиторів; усвідомлення необхідності точного розкриття композиторського задуму, глибоке проникнення в текст твору; оволодіння всіма елементами піаністичної майстерності (невимушеність фразування, ритмічна чуйність, тонка педалізація, розвинений

гармонійний слух, яскрава художня уява, глибоке розуміння логіки та стилю музики, що вивчається (Гуральник, 2013).

Вчені одностайні щодо висновку Н. Мозгальнової, що результат інструментально-виконавчої підготовки здобувачів освіти виявляється у готовності до інструментально-виконавчої діяльності (Н. Мозгальова, 2012). І. Таран також сгідна з нашою думкою, що у результаті вивчення дисципліни «Спеціалізований інструмент (фортепіано)» у студентів (здобувачів освіти) мають бути сформовані фахові та загальні компетентності: володіння методами навчання гри на фортепіано (Таран, 2017). При усьєй багатогранності досліджень науковців питання про зміст та особливості фортепіанного виконавства, фізіології робочого апарату піаніста, психофізіології, особливостей вмін та навичок гри на фортепіано ще недостатньо розкрити шляхи всебічного, усвідомленого розуміння та об'єктивного оцінювання здобувачами освіти своїх індивідуальних можливостей, вміння диференційовано, творчо ставитись до фортепіанного виконавства як основи майбутньої професії.

Мета статті показати шляхи навчання фортепіанному виконавству здобувачів педагогічної освіти, до яких в основному приділяється недостатня увага дослідників.

Виклад основного матеріалу. Навчання гри на фортепіано – це процес, який базується на різних методах навчання. При всьому багатстві досліджень увага дослідників в основному спрямована на підготовку студентів до володіння методико-виконавським аналізом педагогічного репертуару і умінь застосувати набуті навички гри на фортепіано у подальшій педагогічній роботі. Але недостатньо уваги приділяється до фундаменту фортепіанного виконавства: психології, фізіології занять здобувачів освіти. Майже за межами уваги осталися правила першочергового розташування здобувачів освіти за фортепіано, постановки робочого апарату фортепіанного виконавства; важливість самостійного пізнання шляхів оволодіння технікою виконання; розуміння побудови та насиченості музичної тканини.

Для занять на фортепіано потрібно буде багато часу сидіти, тому розташування за ним має бути комфортним. До першочергового шляху для виконавця насамперед належить правильна посадка. Протягом багатьох століть досвідченими музикантами були виділені та підібрані найкращі правила посадки за фортепіано і постановки тулуба, рук та пальців на клавіатурі. Знання та відповідне застосування цих правил полегшить здобувачу освіти набуті усі професійно-виконавські можливості піаніста. Звичайно перших занять потрібно неухильно спостерігати за зручним, правильним для гри на фортепіано розташуванням, необхідним вільним рухом всіх частин рук, ніг та тулуба. По

перше, здобувачам освіти важливо знати, що найчастіше неправильна посадка за фортепіано буває причиною невпевненості, дратівливості, скрутості рухів. Здобувачу освіти, відповідно до фізичних даних, одразу треба обрати стійкий класичний стілець, який треба розташувати проти педалей. Основними умовами правильної посадки за фортепіано має бути: природність, сидіти треба не на всій ширині стільця, підставка для нот (пюпітр) повинна бути перед очима, до неї має бути відповідна відстань. Здавалося б, що це все елементарно, але основа фортепіанного виконавства закладається із цих простих правил. Незнання, або нехтування методами виконання цих правил може привести до невпевненої гри, скрутості рухів. Варто пам'ятати, що від посадки за фортепіано залежатиме вільне звуковидобування, швидка, колористична техніка гри на фортепіано, вміння реагувати та коректувати свої та дії учнів. Психофізіологічна напруга за фортепіано, що викликана неправильною посадкою під час гри на фортепіано, сприяє тому, що з'являється невпевнене виконання музичного твору, нервозність і навіть розсіяність уваги. Увага до постановки робочого апарату піаніста на клавіатурі фортепіано (клавішних інструментах) – дуже важливий навчальний етап роботи здобувача освіти. Якщо з перших занять не слідкувати за постановкою рук і пальців на клавіатурі, то досягти успіхів у грі буде нелегко. Здобувачу освіти треба пам'ятати, що гармонійність і природність робочого апарату піаніста – необхідна умова для формування барвистої, швидкої техніки виконання музичних творів. Необхідна і увага до правильної постановки зап'ясть, долоней, кистей, плечей, тулубу, ніг. Правильну постановку необхідно робити відразу тому, що шкідливі помилки можуть машинально закріпитися у підсвідомості. І тоді неправильна постановка буде весь час підсвідомо повторюватися, незалежно від виконавця. Здобувачам освіти необхідно розуміння необхідних методів для самостійних занять на фортепіано, які дозволять зрозуміти та здійснити процес засвоєння, виконання творів на фортепіано більш якісно, ефективно та результативно. Важливо здобувачам освіти зрозуміти: основні положення методики оволодіння вміннями та навичками гри на фортепіано; визначений зміст певних методів і форм роботи на фортепіано; методику організації та самоорганізації занять на фортепіано; шляхи удосконалення виконавської підготовки; зрозуміти сутність та форми музично-виконавської роботи. За такою умовою досягаються більшого результату ті здобувачі освіти, які більше самостійно працюють над завданнями, які отримали на заняттях з фортепіано.

Здобувачам освіти треба знати визначені рухові можливості пальців обумовлені їхніми анатомічними особливостями, яким чином будова рук,

тулуба піаніста позначається на фізичних можливостях гри на фортепіано. У фортепіанному виконавстві дуже важливі знання здобувачів освіти шляхів удосконалення різновидів фортепіанної техніки виконання. Задля самовдосконалення здобувачам освіти необхідно: більш ретельно вивчати: особливості різновидів дрібної та великої техніки фортепіанного виконавства, використовувати основні правила та методи їх засвоєння;

Звичайно, без умінь робити аналіз тексту музичного твору не можливе формування виконавського досвіду. До всіх дій, занять, музикування на фортепіано необхідно знати шляхи, відповідні методи навчання вмінням фортепіанного виконавства. Наприклад, рухові вміння включають різноманітні дії – вони складають моторні аспекти гри на фортепіано. Вони бувають складними й простими. Для піаніста необхідна здатність координувати узгодженість усіх рухів загалом, ефективно, точно, швидко і впорядковано. Для досягнення успіхів також необхідне знання методики, шляхів досягнення необхідного результату. До шляхів навчання фортепіанному виконавству здобувачів педагогічної освіти відносяться і пізнавальні вміння, які включають здатність вести пошук, сприймати, запам'ятовувати та обробляти інформацію. Вони співвідносяться з основними психічними процесами й передбачають формування знань та умінь. Теоретичні вміння та навички пов'язані з абстрактним інтелектом. Вони виявляються в здатності здобувачів освіти аналізувати, узагальнювати музичний матеріал, у разі необхідності здійснювати транспонування з однієї тональності в іншу, поза необхідності спрощувати, підбирати відповідний акомпанемент, гармонійну основу тощо. Для фортепіанного виконавства найбільш важливі практичні вміння й навички, які pojawiaються зі знанням методів та шляхів занять на фортепіано. Вони найбільше виявляються у творчому підході до гри на фортепіано завдяки тому, що деякі дії закріплюються у вигляді навичок і переходять до автоматизованих. Завдяки чому свідома діяльність звільняється від необхідності регулювати відносно елементарні способи гри на фортепіано та спрямовуються на емоційне виконання музичного твору. Тобто практичні дії на фортепіано, які закріплюються внаслідок багаторазових повторень до досконалості, стають навичками та виконуються довільно.

Здобувачам освіти важливо знати, що розумне перенесення, поширення умінь і навичок, сформованих у результаті виконання одних дій та видів діяльності, на інші дають швидкі позитивні результати. Для того щоб таке перенесення відбулося нормально, необхідно, щоб навичка стала автоматичною узагальненою з іншими навичками гри на фортепіано. Для цього відповідно потрібен час та зусилля

Висновки. Щоб стати професіоналами здобувачам освіти педагогічних навчальних закладів фахової передвищої та вищої освіти, для досягнення найкращих результатів фортепіанного виконавства необхідно досконало знати зміст та особливості методів навчання гри на фортепіано. Навчання успішного майбутнього фахівця здебільшого залежить не тільки від знань, який він отримує від викладача фортепіано, але і від розуміння здобувачем освіти шляхів, методів цілеспрямованого досягнення технічної, емоційної, змістовної та якісної сторони виконання музичних творів.

Зауважимо, що головною умовою для навчання та використання умінь і навичок гри на фортепіано мають стати визначена технічна та емоційна доступність музичних творів, які вивчаються. При цьому необхідна розумна доцільність, послідовність та систематичність самостійних, розумних занять на фортепіано, чому може допомогти викладач фортепіано. Найважливіша складова навчального процесу здобувачів освіти має бути пізнавальна діяльність методів навчання фортепіанному виконавству та відповідна самостійна робота здобувачів освіти з оволодіння вміннями та навичками гри на фортепіано. Здобувачам освіти необхідно знати, що для того щоб навчитися якісно грати на фортепіано, крім знань методики навчання, необхідно буде витратити час та сили на свої заняття. Також необхідно розуміти, що необхідно рухатися поступово якісно, щоб не розчаровуватися у своїх здібностях та можливостях фортепіанного виконавства. Якщо здобувачі освіти хочуть досягти серйозних результатів та кращих успіхів, зрозуміти закони музики та навчитися грати твори великих композиторів, необхідні будуть регулярні та наполегливі заняття на фортепіано. Також необхідно знати, що знання психології сприйняття музичного матеріалу учнями різного віку допоможе їм у подальшій професійній роботі.

Література:

- Щолокова О. (2018). Основні тенденції фортепіанної підготовки педагога-музиканта у вищих мистецьких навчальних закладах. The monograph is included in scikucenometric database RSCI Pegasus Publishing. Lisbon. Portugal, С. 205–220.
- Касьяненко Л. (2019). Робота піаніста над фактурою (друге доповнене видання). Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. С. 21–23.
- Ростовська І. (2015). Формування мотивації учіння гри на фортепіано: навч.-метод. посіб. /Ніжин: нац. Держ. ун-т ім. М. Гоголя, С. 36–37.

Падалка Г. (2008). Аналіз складових професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва. Київ : Освіта України, С. 2–5.

Гуральник Н. (2011). Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці музичної освіти і виховання: навч.-метод. посібник для вищих освітніх закладів. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, С. 110.

Мозгальова Н. (2012). Теорія і методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис... доктора пед. наук. Спеціальність : 13.00.04. Київ. С. 3–5.

Таран І. (2017) Методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів з дисципліни Спеціальний інструмент (фортепіано). Івано-Франківськ: ПНУ ім. Василя Стефаника. С. 3–5.

References:

Sholokova O. (2018). Osnovni tendentsii fortepiannoi pidgotovky pedagoga-muzykanta u vyshchych mystetskykh navchalnykh zakladakh. [Main trends in piano training of a teacher-musician in higher art educational institutions]. The monograph is included in scientometric database RSCI «Pegasus Publishing». Lisbon. Portugal. Pp. 205–220 [in Ukrainian].

Kasyanenko L. (2019). Robota pianista nad fakturoiu (druge dopovnene vydannia). Odessa: PNPU im. K.D. Ushynskogo. S. 21-23 [The pianist's work on texture (second supplemented edition). Odessa: National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky Pp. 21–23 [in Ukrainian].

Rostovska I. (2015). Formuvannia motyvatsii uchnia gry na fortepiano: navch.– metod. posib. /Nizhyn: nats. derzh. un-t im. M. Gogolia. S. 36-37. [Formation of motivation for learning to play the piano: teaching-methodical manual] /Nizhyn: National State University named after M. Gogol. Pp.36–37 [in Ukrainian].

Padalka G. (2008). Analiz skladovykh profesiynogo camovdoskonalennia maibutnich fakhivtsiv muzychnogo mystetstva [Analysis of the components of professional self-improvement of future specialists in musical art]. Kyiv: Education of Ukraine. Pp. 2–5 [in Ukrainian].

Huralnyk N. (2011). Naukovo-pedagogichna shkola pianistiv u teorii ta praktytsi muzychnoi osvity i vykhovannia: navch.– metod. posibnyk dlia vyshchych osvitnikh zakladiv. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P. Dragomanova. S. 110. [Scientific and pedagogical school of pianists in the theory and practice of musical education and upbringing: a teaching and methodological manual for higher educational institutions. Kyiv: Publishing house of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov]. P. 110 [in Ukrainian].

Mozgalova N. (2012). Teoriya i metodyka instrumentalno-vykonavskoi pidgotovky maibutnich uchiteliv muzyky: avtoref. dis...doktora ped. nauk. Spetsialnist : 13.00.04. Kyiv. S. 3-5 [Theory and methods of instrumental and performing training of future music teachers]: author's abstract of the dissertation of Doctor of Pedagogical Sciences. Specialty: 13.00.04. Kyiv. Pp. 3–5 [in Ukrainian].

Taran I. (2017). Metodychni rekomendatsii dlia organizatsii samostinoi roboty studentiv z dystsyplyny Spetsinstrument (forteplano). Ivano-frankivsk PNU im. Vasyliia Stefanyka. S. 3-5 [Methodological recommendations for organizing independent work of students in the discipline Special instrument (piano)]. Ivano-Frankivsk: PNU named after Vasyl Stefanyk. Pp 3–5 [in Ukrainian].